INTERNATIONAL RELATIONS RESEARCHES
Homepage: https://iisajournals.ir/
Iranian International Studies Association

Impacts of Iran's Energy Sanctions in U.S. Hybrid Warfare Strategy

Saeed Tajari Department of Political Science, ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. Saeid.tajari2944@iau.ac.ir
Garineh Keshishyan Siraki Corresponding author's. Department of Political Science & International Relations, ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran . g.keshishyan@iau.ir
Hassan Khodaverdi Department of Political Science & International Relations, ST.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran. hkhodaverdi@iau.ir

Article Info
Article Type:
Reserch Article

Date received:
2026/07/19

Date approved:
2026/ 09/18

ABSTRACT

Energy sanctions, as one of the most efficient instruments of U.S. hybrid warfare against the Islamic Republic of Iran, have left profound, multi-layered impacts on the country's economic and social structures. The present study aimed to examine the utilization of energy sanctions within the framework of hybrid warfare strategy and its economic and social consequences for Iranian society. The research method was analytical-descriptive, based on qualitative content analysis of library sources, employing inductive logic and matching of theoretical indicators with empirical evidence. The findings revealed that, by focusing on the energy sector as the vital artery of Iran's economy, the United States reduced the country's foreign exchange earnings from $51 billion in 2018 to near zero in 2020, drove inflation above 46% in 2022, and decreased the middle-class share from 78% to 56%. Nevertheless, data analysis indicated that energy sanctions, despite success in economic attrition, failed to bring about a fundamental change in Iran's political behavior, and institutional resilience coupled with the utilization of regional capacities revealed the inherent limitations of economic instruments in hybrid warfare. The inherent paradox of this warfare lies in the fact that instruments which apparently exert the most effective economic pressure can simultaneously reinforce the institutional resilience of the target state and deepen social inequalities.

Cite this Article: Tajari, S., Keshishyan Siraki, G. & Khodaverdi, H. (2026). Impacts of Iran's Energy Sanctions in U.S. Hybrid Warfare Strategy. *International Relations Researches*, *16*(2), 31–55. https://doi.org/10.22034/irr.2026.592562.2882

© Author(s)
Publisher: Iranian Association of International Studies
DOI: 10.22034/irr.2026.592562.2882

Introduction

In the era of modern warfare, the boundaries between peace and war have faded, and the concept of hybrid warfare, as a novel strategy combining military, economic, informational, and cyber instruments, has emerged as a key concept in strategic studies. Unlike classical wars, hybrid warfare operates in a gray zone where various instruments are employed in a coordinated and purposeful manner. With transformations in global energy markets, geopolitical rivalries, and the growing importance of energy security, energy sanctions have occupied a special place in the U.S. strategy against Iran. This study examines how the United States has used energy sanctions as an instrument of hybrid warfare to change Iran's behavior and what socio-economic impacts these sanctions have had on Iranian society. The research hypothesis posits that while energy sanctions can significantly weaken Iran's economic foundations and push its social structure toward greater inequality, they likely cannot bring about a fundamental change in the country's political behavior, because institutional resilience and the inherent paradox of sanctions limit the effectiveness of this instrument. The innovation of this research lies in its integrated approach combining Galtung's structural violence theory with Hoffman's hybrid warfare theory, using up-to-date data from international organizations, and providing specialized policy recommendations.

Theoretical Framework

The concept of hybrid warfare, first introduced by Frank Hoffman, refers to a combination of traditional warfare with irregular methods in an ambiguous environment utilizing various types of warfare. Margaret Bond later expanded this concept by analyzing hybrid warfare as a threat beyond the traditional battlefield. In recent years, new approaches have emphasized the central role of economic instruments. Nordby (2019) identified four central economic instruments: economic, monetary, financial, and commercial power, arguing that their effectiveness depends on the target country's level of dependence. Iskandarov (2022) analyzed economic coercion as a central element of hybrid warfare. Galtung's (1967) theory of structural violence complements this framework by analyzing the social impacts of sanctions, arguing that sanctions as a form of structural violence create profound social damage through restricting access to vital resources, with asymmetric effects where vulnerable groups suffer most while ruling elites maintain their capacity for resilience. The analytical model of the research integrates these theoretical indicators to analyze how energy sanctions function on Iran's economic and social variables and the ultimate outcome on political behavior.

Methodology

This research is applied and descriptive-analytical, conducted using the library method and qualitative content analysis. The unit of analysis is the U.S. energy sanction policy against Iran and its socio-economic consequences at the macro level. Source selection criteria included relevance, scientific credibility, and publication within the research timeframe (2005–2025). Over 30 scientific sources were examined, including peer-reviewed articles, reports from international organizations (EIA, World Bank, IMF, UNCTAD), and

strategic documents, of which nearly 25 were directly used. Data analysis was based on qualitative content analysis and logical deduction: theoretical concepts were first elucidated, then the performance of energy sanctions was analyzed at economic and social levels, and finally empirical evidence was matched with theoretical indicators using a six-indicator analytical model. Source triangulation was employed to enhance data validity.

Discussion

The findings demonstrate that Iran has faced escalating sanctions since 1979. The 1996 Iran-Libya Sanctions Act marked the beginning of targeted sanctions on Iran's oil industry. In 2012, the EU joined energy sanctions and severed Iranian banks from the SWIFT network, making trade transactions impossible. While the 2015 JCPOA lifted most sanctions, Trump's 2018 withdrawal imposed severe "maximum pressure" sanctions. Oil revenues declined from $51 billion in 2018 to $5 billion in 2020, recovering to $43 billion in 2024 through unofficial exports. Inflation surged from 30.1% in 2012 to 46.5% in 2022, and the real wage index fell from 100 to 68, eroding purchasing power by over 30%. The middle class share decreased from 78.7% to 56%, with approximately 23% of the population falling to lower strata. Foreign direct investment dropped from $4.2 billion to $0.3 billion. Based on Galtung's structural violence theory, energy sanctions targeted the middle class rather than ruling elites. The informal employment rate rose from 28% to 45%, and the informal economy grew from 17% to over 30% of GDP. However, despite success in economic attrition, sanctions failed to fundamentally change Iran's political behavior. Iran leveraged regional capacities, unofficial trade networks, and a parallel economy to partially neutralize sanctions. Three factors prevented conversion of economic pressure into political change: institutional resilience, the cognitive reverse effect (where sanctions reinforced the resistance discourse), and asymmetric costs (where vulnerable groups were harmed more than governing institutions).

Conclusion

This research examined how the United States has used energy sanctions within its hybrid warfare strategy and their socio-economic consequences on Iranian society. Based on documented data from international sources and the theoretical framework of hybrid warfare and structural violence, findings show that energy sanctions were designed with four hybrid warfare characteristics: precise targeting, combination with other instruments, use of informational and psychological tools, and flexibility. While sanctions had devastating economic and social consequences, they failed to achieve their ultimate goal of fundamentally changing Iran's political behavior; institutional resilience and moderating mechanisms limited the instrument's strategic effectiveness. The research hypothesis was confirmed: sanctions caused significant reductions in foreign exchange earnings (70%) , structural double-digit inflation, middle class erosion (from 78% to 56%) , and real wage erosion of up to 40%, demonstrating socio-economic effectiveness; yet at the political-strategic level, sanctions failed to produce fundamental change, as Iran maintained regional policies and strategic positions. From a theoretical perspective, economic instruments in hybrid warfare face a paradox of "reverse effect," where economic intensity does not

necessarily lead to political behavioral change and may instead reinforce institutional resilience. The inherent paradox of this warfare lies in the fact that instruments exerting the most effective economic pressure can simultaneously reinforce the target state's institutional resilience and deepen social inequalities
Keywords: Hybrid Warfare, Energy Sanctions, Social - Economic Impacts, Impacts, Structural Violence, Middle-Class Erosion

.

پژوهش های روابط بین الملل
Homepage: https://iisajournals.ir/

پیامدهای تحریم‌های انرژی ایران در راهبرد جنگ هیبریدی ایالات متحده

سعید تجری گروه علوم سیاسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران Saeid.tajari2944@iau.ac.ir
گارینه کشیشیان سیرکی نویسنده مسئول، گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران‌جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران g.keshishyan@iau.ir
حسن خداوردی گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران‌جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران hkhodaverdi@iau.ir

درباره مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی

کلیدواژه‌ها:
جنگ هیبریدی،
تحریم‌های انرژی،
تأثیرات اجتماعی – اقتصادی،
خشونت ساختاری،
فرسایش طبقه متوسط

تاریخچه مقاله
تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۴/۲۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۶/۲۷

چکیده

تحریم‌های انرژی به‌عنوان یکی از کارآمدترین ابزارهای جنگ هیبریدی ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران، تأثیرات عمیق و چندلایه‌ای بر ساختارهای اقتصادی و اجتماعی کشور برجای گذاشته است. پژوهش حاضر باهدف واکاوی چگونگی به‌کارگیری تحریم‌های انرژی در چارچوب راهبرد جنگ هیبریدی و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی آن بر جامعه ایران انجام گرفت. روش این پژوهش، تحلیلی - توصیفی و مبتنی بر تحلیل محتوای کیفی منابع کتابخانه‌ای بود و برای تحلیل داده‌ها از منطق استنتاجی و تطبیق شاخص‌های نظری با شواهد تجربی بهره گرفته شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که ایالات متحده از طریق تمرکز بر بخش انرژی به‌عنوان شریان حیاتی اقتصاد ایران، توانست درآمدهای ارزی کشور را از ۵۱ میلیارد دلار در ۲۰۱۸ به نزدیک صفر در ۲۰۲۰ تقلیل دهد، تورم را به بالاتر از ۴۶ درصد در ۲۰۲۲ برساند و سهم طبقه متوسط را از ۷۸ درصد به ۵۶ درصد کاهش دهد. بااین‌حال، تحلیل داده‌ها حاکی از آن بود که تحریم‌های انرژی باوجود موفقیت در فرسایش اقتصادی، نتوانستند تغییر بنیادینی در رفتار سیاسی ایران ایجاد کنند و مقاومت نهادی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های منطقه‌ای، محدودیت ذاتی ابزارهای اقتصادی در جنگ هیبریدی را آشکار ساخت. پارادوکس ذاتی این نوع جنگ در آن است که ابزارهایی که در ظاهر مؤثرترین فشار اقتصادی را اعمال می‌کنند، هم‌زمان می‌توانند مقاومت نهادی کشور هدف را تقویت کنند و نابرابری‌های اجتماعی را تعمیق بخشند.

استناد به این مقاله: تجری، سعید، کشیشیان سیرکی، گارینه و خداوردی، حسن. (۱۴۰۵). پیامدهای تحریم‌های انرژی ایران در راهبرد جنگ هیبریدی ایالات متحده. پژوهش های روابط بین الملل، ۱۶(۲)، ۳۱–۵۵ ۳۳ doi: 10.22034/irr.2026.592562.2882

© نویسنده(گان)
ناشر: **انجمن ایرانی روابط بین الملل**

مقدمه

جنگ میان بازیگران نظام بین‌الملل قدمتی طولانی داشته و ازاین منظر بازیگران محوری باهدف بیشینه‌سازی دامنه قدرت و نفوذ، با تأکید بر مقدورات و محذورات خویش در صدد تغییر رفتار سایر بازیگران برآمده‌اند.پدیده جنگ باگذر زمان دچارتحولات بنیادین‌شده ومتکی‌به تجربیات گذشته شیوه‌های جدید آن ظهوریافته است. در عصرجنگ‌های نوین، مرزهای صلح وجنگ کم‌رنگ و مفهوم جنگ هیبریدی به‌عنوان یک راهبرد نوین‌که ترکیبی از ابزارهای نظامی، اقتصادی، اطلاعاتی و سایبری را شامل می‌شود در دهه‌های اخیر به یکی از مفاهیم کلیدی مطالعات راهبردی و روابط بین‌الملل تبدیل شده است. این نوع جنگ بر خلاف جنگ‌های کلاسیک، مرز مشخصی میان صلح وجنگ قائل نیست و در فضایی خاکستری عمل می‌کند که در آن ابزارهای مختلف به‌صورت هماهنگ و هدفمند به کار گرفته می‌شوند. با تحولات بازارهای جهانی انرژی طی سال‌های اخیر، صعود وسقوط ناگهانی قیمت‌های نفت، رقابت‌های ژئوپلیتیکی، نقش اساسی واردات انرژی برای توسعه کشورهای صنعتی و درحال‌توسعه و افزایش اهمیت امنیت تقاضا و امنیت عرضه، موضوع تأمین امنیت انرژی ازمنظر اقتصادی و سیاسی به دغدغه بسیاری از کشورهای جهان مبدل ساخته است. امنیت انرژی ترکیبی ازامنیت نظامی وامنیت اقتصادی است و به‌عنوان مفهومی پیچیده در حوزه روابط بین‌الملل، نقشی محوری در ثبات و توسعه کشورها ایفا می‌کند. در همین راستا، تحریم‌های انرژی به‌عنوان یکی ازکارآمدترین ابزارهای جنگ هیبریدی، در راهبرد ایالات متحده علیه ایران جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص داده است. سؤال اصلی این مقاله آن است که ایالات متحده چگونه با استفاده از تحریم‌های انرژی به‌عنوان یکی از ابزارهای جنگ هیبریدی در صدد تغییر رفتار و جهت‌گیری دولت‌ها به‌ویژه ایران بوده و این تحریم‌ها چه تأثیرات اجتماعی و اقتصادی بر جامعه ایران داشته‌اند؟ در پاسخ به این پرسش، فرضیه پژوهش چنین تدوین شده است: «به نظر می‌رسد ایالات متحده با به‌کارگیری تحریم‌های انرژی در چارچوب جنگ هیبریدی، می‌تواند بخش قابل‌توجهی ازبنیان‌های اقتصادی ایران را تضعیف و ساختار اجتماعی را به‌سوی نابرابری بیشتر سوق دهد، اما به‌احتمال‌قوی نمی‌تواند تغییر بنیادینی در رفتار سیاسی کشور ایجاد کند؛ زیرا مقاومت نهادی کشور هدف و پارادوکس ذاتی تحریم‌ها، اثربخشی این ابزار را در دستیابی به اهداف نهایی محدود می‌سازد.» این فرضیه پیش از انجام پژوهش و بر اساس چارچوب نظری جنگ هیبریدی و خشونت ساختاری تدوین شده و در بخش یافته‌ها به‌صورت تجربی آزمون خواهد شد. هدف پژوهش، ارائه تحلیلی جامع از عملکرد این ابزار راهبردی و پیامدهای چندبعدی آن برجامعه ایران است.

۱.نوآوری پژوهش

نوآوری پژوهش حاضر در چند بعد قابل‌تبیین است. نخست، برخلاف پژوهش‌های پیشین که عمدتاً به یکی از ابعاد اقتصادی یا اجتماعی تحریم‌ها پرداخته‌اند، این مطالعه با اتخاذ رویکرد یکپارچه، پیامدهای اقتصادی واجتماعی تحریم‌های انرژی را هم‌زمان درچارچوب مفهومی جنگ هیبریدی تحلیل می‌کند و رابطه علی، میان فشار تحریم انرژی و متغیرهای اجتماعی را با شواهد کمی اثبات می‌نماید. دوم، این پژوهش با بهره‌گیری از نظریه خشونت ساختاری گالتونگ در کنار نظریه جنگ هیبریدی هافمن، مدلی تحلیلی ارائه می‌دهد که نشان می‌دهد تحریم‌های انرژی چگونه به‌جای تضعیف نخبگان حاکم، طبقه متوسط را که عاملان اصلاحات ساختاری درجامعه هستند را هدف قرارمی‌دهند. سوم، این مقاله با تحلیل پارادوکس تحریم‌ها و افزودن داده‌های به‌روز از منابع بانک جهانی، آنکتاد و صندوق بین‌المللی پول، شکاف پژوهشی موجود درمطالعات پیشین را که عمدتاً به دوره پیش از ۲۰۲۰ محدود بوده‌اند، پُر می‌سازد. در نهایت، این پژوهش با ارائه پیشنهادهای تخصصی در سطح سیاست‌گذاری خرد، به‌جای توصیه‌های کلی، چارچوبی عملیاتی برای سیاست‌گذاران فراهم می‌آورد.

۲.چارچوب نظری

بدون شک به‌منظور بررسی مناسب تحولات بین‌المللی، استفاده از چارچوب نظری مناسب که به تجزیه‌وتحلیل مسائل این حوزه کمک کند، ضروری به نظر می‌رسد. در خصوص ارائه تصویری مناسب و درست از جایگاه تحریم انرژی در راهبردهای ایالات متحده علیه ایران باید از منظر جنگ هیبریدی به مسئله نگریست. جنگ هیبریدی، یک مفهوم جدید است که در راستای درک ماهیت منازعات جدید در قرن ۲۱ میلادی توسط اندیشمندان غربی تئوریزه شد و در دهه اخیر به‌شدت موردتوجه سیاست‌مداران و کارشناسان امور نظامی قرار گرفته است (Ebrahimikiapei,2020:159). این مفهوم مدرن و استراتژیک، به ترکیبی از تکنیک‌های چندوجهی اشاره دارد که در دهه‌های اخیر موردتوجه قرار گرفته و شامل طیف وسیعی از عملیات نظامی، جنگ سایبری، جنگ اطلاعاتی و ابزارهای سیاسی و اقتصادی می‌شود. هرچند به‌کارگیری توأمان این روش‌ها مدنظر طراحان این جنگ قرار دارد؛ اما در این نوع جنگ ابزارهای اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند (Iskandarov& Gawliczek, 2022: 3). مفهوم جنگ هیبریدی نخستین‌بار توسط فرانک هافمن مطرح شد. هافمن جنگ هیبریدی را ترکیبی از جنگ سنتی با روش‌ها و تاکتیک‌های نامنظم، در فضایی تار و مبهم که از انواع جنگ‌ها استفاده می‌کند، تعریف کرد. بر اساس

این تعریف، جنگ هیبریدی جنگی است که در آن بازیگران دولتی و غیردولتی به‌صورت هم‌زمان از ابزارهای جنگ کلاسیک، جنگ نامنظم و فعالیت‌های تروریستی و همچنین اقدامات جنایت‌کارانه نظیر آدم‌ربایی و قاچاق مواد مخدر بهره می‌برند (Hoffman, 2007:28). بعدها مارگارت باند با بسط این مفهوم، جنگ هیبریدی را به‌عنوان تهدیدی فراتر از میدان نبرد سنتی تحلیل کرد و بر اهمیت ترکیب ابزارهای نظامی و غیرنظامی تأکید نمود (Bond, 2007:22). اما در سال‌های اخیر، رویکردهای نوین به جنگ هیبریدی بر نقش‌محوری ابزارهای اقتصادی تأکید دارند.

در ادامه در تکمیل این روند مطالعاتی نوردبی (۲۰۱۹) چهار ابزار اقتصادی محوری در جنگ هیبریدی را شامل قدرت اقتصادی، قدرت پولی، قدرت مالی و قدرت تجاری مورد شناسائی قرار داده و در ادامه تاکید نمود اثرگذاری ابزارهای مذکور به سطح وابستگی کشور هدف بستگی داشته و این ابزارها به نوبه خود بسترساز اعمال فشار بر ساختارهای اقتصادی و سیاسی آن کشور هستند (Nordby, 2019:348). اسکندروف (۲۰۲۲) نیز در مطالعه قفقاز جنوبی، اجبار اقتصادی را به‌عنوان عنصر محوری جنگ هیبریدی تحلیل کردند و نشان دادند که تحریم‌های اقتصادی چگونه می‌توانند به‌عنوان ابزاری نظامی برای تغییر رفتار سیاسی کشورهای هدف به کار گرفته شوند (Iskandarov& Gawliczek, 2022: 9).

اقتصاد به‌عنوان یکی از ارکان اصلی امنیت ملی هر کشور، همواره در کانون توجه راهبردهای جنگ هیبریدی قرار داشته و در این میان تحریم اقتصادی به‌عنوان یکی از دردسترس‌ترین اشکال و ابزارهای جنگ هیبریدی است که یک کشور از توان و قدرت اقتصادی خود و با هم‌افزا کردن توان هم‌پیمانان در عرصه بین‌الملل برای اعمال فشار و ایجاد وابستگی در کشور هدف جنگ هیبریدی به کار می‌گیرد که در ادبیات سیاسی با عنوان نظریه خشونت ساختاری گالتونگ از آن یاد می‌شود. گالتونگ (۱۹۶۷) در نظریه کلاسیک خود درباره تحریم‌های اقتصادی، استدلال کرد که تحریم‌ها از طریق ایجاد شکاف میان منافع نخبگانی و منافع عمومی، می‌توانند به تغییر رفتار سیاسی کشور هدف منجر شوند. بااین‌حال، تجربه نشان داده است که این مکانیزم غالباً نتایج موردانتظار را تولید نمی‌کند و به‌جای تغییر رفتار، موجب تقویت مقاومت نهادی و تعمیق نابرابری اجتماعی در جوامع هدف می‌شود (Galtung, 1967:389).

در خصوص تأثیرات تحریم‌ها بر ساختار اجتماعی، نظریه خشونت ساختاری گالتونگ چارچوب مناسبی برای تحلیل ارائه می‌دهد. گالتونگ استدلال کرد که تحریم‌ها به‌مثابه نوعی خشونت ساختاری تلقی می‌شوند که از طریق محدودسازی دسترسی جامعه به منابع حیاتی، آسیب‌های اجتماعی عمیقی ایجاد می‌کنند. این خشونت ساختاری غالباً اثرات نامتقارن داشته و اقشار آسیب‌پذیر بیشترین ضربه را متحمل

می‌شوند، درحالی‌که نخبگان حاکم با بهره‌گیری از منابع و کنترل بر توزیع این منابع محدود، توانایی خود را برای مقاومت حفظ و تقویت می‌کنند. این تحلیل نظری با یافته‌های تجربی درباره فرسایش طبقه متوسط ایران در دوران تحریم‌ها همخوانی دارد و نشان می‌دهد که تحریم‌های انرژی به‌جای تضعیف ساختار سیاسی کشور هدف، پایگاه اجتماعی محوری و تعدیل‌کننده قدرت یعنی طبقه متوسط را هدف قرار داده‌اند (Galtung, 1967: 403).

۳. مدل تحلیلی پژوهش

بر اساس چارچوب نظری فوق، مدل تحلیلی پژوهش به‌صورت زیر ترسیم می‌شود. در این مدل، شاخص‌های نظری جنگ هیبریدی (هافمن و باند)، ابزارهای اقتصادی جنگ هیبریدی (نوردبی) و نظریه خشونت ساختاری (گالتونگ) در یک ساختار یکپارچه به کار گرفته شده‌اند تا نحوه عملکرد تحریم‌های انرژی بر متغیرهای اقتصادی و اجتماعی ایران و پیامد نهایی آن بر رفتار سیاسی تحلیل شود:

لایه نظری	شاخص به‌کاررفته در پژوهش	محل کاربرد در تحلیل
جنگ هیبریدی (هافمن، ۲۰۰۷؛ باند، ۲۰۰۷)	ترکیب ابزارهای نظامی، اقتصادی، اطلاعاتی و سایبری	بخش راهبرد جنگ هیبریدی و تحلیل ترکیب ابزارها
ابزارهای اقتصادی جنگ هیبریدی (نوردبی، ۲۰۱۹)	قدرت اقتصادی، پولی، مالی و تجاری	تحلیل کانال‌های انتقال تحریم به اقتصاد ایران
خشونت ساختاری (گالتونگ، ۱۹۶۷)	محدودسازی دسترسی به منابع حیاتی، اثرات نامتقارن	تحلیل پیامدهای اجتماعی: تورم، فرسایش طبقه متوسط، فقر
ابزار مستقیم: تحریم انرژی	کاهش صادرات نفت، قطع سوئیفت، تحریم ثانویه	جدول ۱ (تاریخچه) و جدول ۲ (درآمدها)
پیامدهای اقتصادی	کاهش درآمد ارزی، انزوای مالی، افت سرمایه‌گذاری	جدول ۳ (شاخص‌های کلان اقتصادی)
پیامدهای اجتماعی و نتیجه	تورم، فرسایش طبقه متوسط، نابرابری، مقاومت نهادی	جدول ۴ (طبقه متوسط) + نتیجه‌گیری

همان‌گونه که مدل فوق نشان می‌دهد، تحریم‌های انرژی به‌عنوان ابزار مستقیم جنگ هیبریدی از طریق چهار کانال (کاهش درآمد ارزی، انزوای مالی، افت سرمایه‌گذاری و نرخ‌های ارزی رانتی) بر اقتصاد ایران اثر می‌گذارند و پیامدهای اقتصادی حاصل از آن، از طریق مکانیزم خشونت ساختاری به پیامدهای

اجتماعی (تورم، فرسایش طبقه متوسط و نابرابری) تبدیل می‌شوند. نتیجه نهایی این فرایند، هم‌زمان شامل فرسایش اقتصادی و تقویت مقاومت نهادی است که پارادوکس ذاتی تحریم‌ها را شکل می‌دهد.

۴.پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی تأثیرات تحریم‌های اقتصادی بر ایران را بررسی کرده‌اند. ترک و مظاهری جایگاه تحریم اقتصادی در راهبرد جنگ نرم ایالات متحده علیه ایران را تحلیل کرده و نشان دادند که تحریم‌ها نه‌تنها ابزاری اقتصادی، بلکه بخشی از استراتژی جامع جنگ هیبریدی علیه ایران بوده اند (Turk & Mozaheri, 2022: 78). سعیدی راد و فرخی جنگ هیبریدی و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را بررسی کردند و بر نقش‌محوری تحریم‌های انرژی در این چارچوب تأکید نمودند (Saeedi Rad & Farokhi, 2024:42).نکته مشترک این گروه از مطالعات آن است که اگرچه به ابعاد راهبردی و امنیتی تحریم‌ها متمرکز شده‌اند، اما ضمن غفلت از پیامدهای اجتماعی – اقتصادی تحریم‌ها، کاربرد نظریه خشونت ساختاری نیز در تحلیل آن‌ها موردتوجه و استناد قرار نگرفته است. دژپسند و همکاران تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر امنیت انرژی و صنعت نفت و گاز ایران را بررسی کردند و یافتند که تحریم‌ها توان تولیدی و صادراتی صنعت نفت را به‌شدت کاهش داده‌اند (Dezhpasnand,2024:26). همچنین توفیق تأثیر تحریم‌های نفتی بر تولید ناخالص داخلی و صادرات غیرنفتی ایران را بررسی کرد و نشان داد که نسبت تجارت به تولید ناخالص ملی ایران با اعمال محدودیت در بخش انرژی، کاهش چشمگیری یافته است (Toufīq,2016:111). اخوان کاظمی، زارع و قیاسی در مقاله تأثیر تحریم‌های ایالات متحده آمریکا بر روابط اقتصادی دوجانبه ایران و روسیه تحلیل نمودند که تحریم‌ها ضمن آسیب به اقتصاد ایران، زمینه‌ساز توسعه روابط اقتصادی ایران با شرکای غیرغربی از جمله روسیه شده است (Akhavan Kazemi & et al., 2019: 53) این یافته از منظر تحلیل راهبردی، نشان‌دهنده یکی از پارادوکس‌های مهم تحریم‌ها یعنی تولید فرصت‌های جدید هم‌زمان با ایجاد تهدیدها است که در مطالعات پیشین کمتر موردتوجه قرار گرفته است.

فرزانگان و حبیبی با استفاده از روش کنترل سنتتیک، نشان دادند که تحریم‌ها موجب کاهش میانگین سالانه ۱۷ درصدی در اندازه طبقه متوسط ایران بین سال‌های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ شده‌اند (Farzanegan & Habibi,2025:6). آیشنبیرگر نیز تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر اندازه طبقه متوسط ایران را بررسی کردند و به نتایج مشابهی دست‌یافته است. با استفاده از داده‌های تابلویی نشان دادند که تحریم‌ها می‌توانند قدرت نهادهای غیررسمی را تقویت کنند (Eichenberger,2022:68). محمدی تهرانی و همکاران نیز در

مقاله‌ای با عنوان تأثیر تحریم‌های مالی پس از خروج آمریکا از برجام بر اقتصاد و سیاست‌های ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ارزیابی کردند که تحریم‌های مالی منجر به تشکیل نظام ارزی چندنرخی و پیامدهای توزیعی نامطلوب شده است.

(Mohammadi Tehrani & et al. 2024, 57). این مجموعه مطالعات نیز اگرچه به پیامدهای اقتصادی و نهادی تحریم‌ها توجه نشان داده‌اند، اما ارتباط این پیامدها با چارچوب نظری جنگ هیبریدی را به‌صورت صریح تحلیل نکرده‌اند. هافباور و همکاران نیز، اثربخشی تحریم‌های اقتصادی را در ۲۰۴ مورد تاریخی بررسی کردند و نشان دادند که تحریم‌ها تنها در حدود یک‌سوم موارد به طور کامل یا جزئی به اهداف موردنظر دست یافته‌اند. این یافته، پارادوکس تحریم‌ها را به‌خوبی نمایان می‌سازد: تحریم‌ها هم‌زمان قدرت و محدودیت ابزارهای اقتصادی را در دستیابی به اهداف راهبردی نشان می‌دهند. پارادوکس تحریم‌ها ازآن‌جهت اهمیت دارد که نشان می‌دهد ابزارهایی که در ظاهر مؤثرترین فشار اقتصادی را اعمال می‌کنند، می‌توانند هم‌زمان مقاومت نهادی کشور هدف را تقویت نمایند. (Hufbauer ,2007:7).

مرور انتقادی ادبیات فوق نشان می‌دهد که شکاف پژوهشی موجود در این حوزه شامل سه ویژگی است: نخست، فقدان مطالعاتی که با تلفیق چارچوب نظری جنگ هیبریدی و خشونت ساختاری، تحلیلی یکپارچه از پیامدهای اقتصادی و اجتماعی تحریم‌های انرژی ارائه دهد؛ دوم، ضعف تحلیل طبقاتی در ادبیات داخلی و تمرکز بیش از حد بر پیامدهای کلان اقتصادی؛ و سوم، فقدان تحلیل صریح پارادوکس ذاتی تحریم‌ها با استفاده از داده‌های به‌روز که در این راستا این مقاله تلاش می‌کند این سه شکاف را با ارائه مدل تحلیلی شش شاخص و استفاده از داده‌های به‌روز نهادهای بین‌المللی پر نماید.

۵. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی – تحلیلی است که با روش کتابخانه‌ای و تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. واحد تحلیل در این پژوهش، «سیاست تحریم انرژی ایالات متحده علیه ایران» و پیامدهای اقتصادی – اجتماعی آن در سطح کلان (کشور) است. معیار انتخاب منابع شامل سه ویژگی بود: (الف) مرتبط بودن با موضوع تحریم‌های انرژی، جنگ هیبریدی یا پیامدهای اقتصادی – اجتماعی تحریم‌ها بر ایران؛ (ب) اعتبار علمی منبع (مقالات داوری‌شده، گزارش‌های نهادهای بین‌المللی معتبر، کتاب‌های مرجع)؛ (ج) انتشار در بازه زمانی پژوهش یا داشتن ارزش نظری بنیادین. بازه زمانی پژوهش از سال ۱۳۸۴ تا ۱۴۰۴ را در بر می‌گیرد. حجم منابع بررسی‌شده شامل بیش از ۳۰ منبع علمی شامل مقالات داوری‌شده داخلی و خارجی، گزارش‌های نهادهای بین‌المللی (اداره اطلاعات

انرژی ایالات متحده، بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول، آنکتاد) و اسناد راهبردی بود که از این میان نزدیک به ۲۵ منبع مستقیماً در تحلیل به کار گرفته شد. روش گردآوری داده‌ها شامل مرور سیستماتیک مقالات و گزارش‌ها و استخراج داده‌های آماری از پایگاه‌های بین‌المللی بود. روش تحلیل داده‌ها بر پایه تحلیل محتوای کیفی و استنتاج منطقی قرار دارد؛ به این صورت که نخست مفاهیم نظری مرتبط با جنگ هیبریدی و تحریم‌های اقتصادی تبیین شد، سپس با رویکرد تطبیقی – تحلیلی، عملکرد تحریم‌های انرژی در چارچوب راهبرد جنگ هیبریدی ایالات متحده علیه ایران در دو سطح پیامدهای اقتصادی و اجتماعی تحلیل گردید و در نهایت با ارجاع به مدل تحلیلی شش شاخص ارائه‌شده در پایان چارچوب نظری، شواهد تجربی در قالب جداول آماری سازماندهی و با شاخص‌های نظری تطبیق داده شد. برای افزایش اعتبار داده‌ها، از روش مثلث‌سازی منابع (ارجاع هم‌زمان به داده‌های چند نهاد بین‌المللی برای یک شاخص) استفاده شد تا خطای ناشی از تفاوت روش‌شناسی نهادها کاهش یابد.

۶. یافته‌ها و تحلیل

۶-۱. تحریم‌های انرژی علیه ایران: تاریخچه و تحول

ایران هم‌زمان با پیروزی انقلاب اسلامی سال ۱۹۷۹ میلادی، بر اثر کشمکش‌های سیاسی با ایالات متحده آمریکا، بی‌وقفه در معرض محدودیت‌های یک‌طرفه و چندطرفه از جانب آن کشور بوده است. استفاده از فشار اقتصادی به‌قصد تحمیل مطالبات سیاسی دولت‌های تحریم‌گر، از روش‌های بنیادین این دولت‌ها به‌شمار می رود. راهبرد ایالات متحده به اعمال تحریم‌های انرژی بر ایران در دوره‌های متفاوت، شدت و ابعاد متفاوتی یافته است. در همین راستا در سال ۱۹۹۶، کنگره آمریکا طرحی را به‌منظور اعمال فشار بر بخش انرژی ایران که با ادعای وابستگی درآمدی به این بخش و مقابله با تأمین مالی تروریسم و فعالیت‌های هسته‌ای، آغازگر هدفمندسازی تحریم‌ها بر صنعت نفت ایران بود را به تصویب رساند (Gharibnavaz & Waschik, 2018: 289). در سال ۲۰۱۲، با تشدید تنش‌ها بر سر برنامه هسته‌ای، اتحادیه اروپا نیز به تحریم‌های انرژی پیوست. مهم‌ترین اقدام این مقطع، قطع ارتباط بانک‌های ایرانی با سیستم مالی جهانی، به‌ویژه قطع اتصال به شبکه سوئیفت بود که مبادلات تجاری را ناممکن و هزینه‌های معاملاتی را به‌شدت افزایش داد(Farzanegan & Habibi, 2025:6). قطع اتصال به سوئیفت یکی از سهمگین‌ترین ضربات اقتصادی بر اقتصاد ایران بود، زیرا بانک‌های ایرانی عملاً از سیستم پرداخت بین‌المللی جدا شدند و هرگونه تجارت قانونی با خارج از کشور تقریباً ناممکن گشت. این اقدام به

همراه تحریم‌های نفتی اتحادیه اروپا، صادرات نفتی ایران را به‌شدت کاهش داد و اقتصاد کشور را وارد مرحله جدیدی از فرسایش ساختاری نمود. این اقدام به همراه تحریم‌های نفتی اتحادیه اروپا، صادرات نفتی ایران را به‌شدت کاهش داد و اقتصاد کشور را وارد مرحله‌ای نوین از فرسایش ساختاری برد. در سال ۲۰۱۵، با دستیابی به توافق هسته‌ای ایران و ۵+۱ در قالب برجام، بخش عمده‌ای از تحریم‌های نفتی و مالی لغو شد و صادرات نفتی کشور از یک میلیون به دو و نیم‌میلیون بشکه در روز ارتقا یافت. بااین‌حال، در سال ۲۰۱۸ دونالد ترامپ خروج آمریکا از برجام را اعلام کرد و تحریم‌های شدیدتری، به‌ویژه در بخش انرژی، اعمال نمود که آثار گسترده‌ای بر اقتصاد کشور بر جای گذاشت. سیاست «فشار حداکثری» باهدف به صفر رساندن صادرات نفتی ایران و اعمال تحریم‌های ثانویه بر همکاران تجاری ایران به ویژه در حوزه انرژی طراحی شد. در دولت دوم ترامپ نیز با بازتعریف راهبرد امنیت ملی و واگذاری نقش امنیتی به بازیگران منطقه‌ای همچون اسرائیل و عربستان سعودی، کلان رویکرد مهار و محدودسازی جمهوری اسلامی ایران، از طریق فرسایش تجاری و اقتصادی در دستور کار قرار گرفت (US National Security Strategy, 2025). این رویکرد به‌ویژه از سال ۱۳۸۴ به این‌سو، وضعیت اقتصادی کشور را در حالت فرسایشی قرار داده و طی این فرایند بیست‌ساله، شکاف‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه را تعمیق بخشیده است. ایالات متحده با تمرکز بر حوزه انرژی، از طریق اعمال محدودیت بر صادرات نفت، کاهش درآمد ارزی، ممانعت از دسترسی به نظام مالی بین‌المللی، جلوگیری از حضور سرمایه‌گذاران خارجی و ممانعت از تأمین تجهیزات میدان‌های نفتی و گازی، اقتصاد ایران را در وضعیت فرسایشی نگه داشته است.

جدول ۱ تحولات مهم تحریم‌های انرژی علیه ایران (۱۹۷۹-۲۰۲۴)

ردیف	سال	تحول مهم	شدت تحریم
۱	۱۹۷۹	تحریم‌های اولیه پس از انقلاب	متوسط
۲	۱۹۹۶	تصویب قانون تحریم ایران - لیبی در کنگره آمریکا	متوسط
۳	۲۰۰۶-۲۰۱۰	تصویب قطعنامه‌های شورای امنیت سازمان ملل	بالا
۴	۲۰۱۲	قطع اتصال بانک‌های ایرانی به سوئیفت و تحریم نفتی اتحادیه اروپا	بسیار بالا
۵	۲۰۱۵	توافق برجام و لغو بخش عمده تحریم‌ها	کاهش موقت
۶	۲۰۱۸	خروج آمریکا از برجام و آغاز سیاست فشار حداکثری	بسیار بالا
۷	۲۰۲۰-۲۰۲۴	تحریم‌های ثانویه گسترده و هدفمندسازی صنعت نفت	حداکثری
۸	۲۰۲۵	بازگشت مکانیزم ماشه	بالا

منابع: EIA, 2025:3-5

تحلیل جدول ۱: جدول فوق تحولات تحریم‌های انرژی علیه ایران را به نمایش می‌گذارد. تحلیل این داده‌ها از منظر چارچوب جنگ هیبریدی نشان می‌دهد که تحریم‌های انرژی علیه ایران از یک‌سو دارای ماهیتی تدریجی و تشدیدشونده بوده‌اند و ازسوی‌دیگر، همواره با سایر ابزارهای فشار (سیاسی، نظامی و اطلاعاتی) هم‌افزا بوده‌اند. الگوی مشاهده‌شده در جدول، تأییدی بر نظر هافمن و باند است که جنگ هیبریدی را ترکیبی از ابزارهای نظامی و غیرنظامی می‌دانند؛ چنان‌که هر مرحله از تشدید تحریم‌ها با تلاش‌های دیپلماتیک یا فشار نظامی همراه بوده است. خروج آمریکا از برجام در سال ۲۰۱۸ و بازگشت تحریم‌های حداکثری، نقطه اوج این روند را نشان می‌دهد که در آن ابزار اقتصادی تحریم به‌تنهایی بیشترین فشار را اعمال کرد. همچنین، داده‌های جدول نشان می‌دهد که تحریم‌های انرژی از واکنش صرفاً متقابل به رویکردی پیش‌دستانه و راهبردی تغییر یافته‌اند؛

از منظر تحلیلی، جدول ۱ سه ویژگی کلیدی جنگ هیبریدی را در مورد تحریم‌های انرژی ایران آشکار می‌سازد. نخست، «هدف‌گذاری دقیق»: تحریم‌ها از تحریم‌های کلی به تحریم‌های هدفمند تغییر یافته‌اند که نشان‌دهنده تکامل راهبردی است. دوم، «ترکیب با ابزارهای دیگر»: هر موج تحریمی با فشارهای دیپلماتیک، رسانه‌ای و گاه نظامی همراه بوده است که نشان‌دهنده ماهیت ترکیبی این راهبرد است. سوم، «انعطاف‌پذیری»: آمریکا توانایی تطبیق تحریم‌ها با شرایط متغیر بازار انرژی جهانی و موقعیت ژئوپلیتیکی ایران را نشان داده است. این ویژگی‌ها با مؤلفه «انعطاف‌پذیری و تطبیق‌پذیری» در مدل تحلیلی پژوهش هم‌خوانی دارد و نشان می‌دهد تحریم‌های انرژی یک راهبرد پویا و چندلایه در چارچوب جنگ هیبریدی بوده‌اند.

۲-۶.تأثیرات اقتصادی تحریم‌های انرژی

۱-۲-۶.کاهش درآمدهای ارزی و وابستگی اقتصاد به نفت

باتوجه‌به وابستگی بالای ایران به صادرات نفت و گاز، با اعمال محدودیت در بخش انرژی، نسبت تجارت به تولید ناخالص ملی ایران کاهش چشمگیری یافته است . بر اساس آمارهای در دسترس و منتشرشده از سال ۲۰۱۸ روند درآمدی ایران از فروش نفت و میعانات گازی معکوس شده و از ۵۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ به ۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ باوجود اعمال کامل تحریم‌های ایالات متحده بر حوزه انرژی، ایران توانست با بهره گیری از برخی روش های نوین دور زدن تحریم، در یک‌روند افزایشی در سال ۲۰۲۴ در آمد خود را به عدد ۴۳ میلیارد دلار در سال رساند(EIA, 2025:18).

جدول ۲ درآمد صادراتی نفت و گاز ایران (۲۰۱۵-۲۰۲۴)

سال	درآمد نفتی (میلیارد دلار)	حجم صادرات (میلیون بشکه در روز)
۲۰۱۵	۱.۱	۲۷
۲۰۱۶	۱.۵	۳۵
۲۰۱۷	۲.۱	۴۸
۲۰۱۸	۱.۸	۵۱
۲۰۱۹	۰/۸	۱۹
۲۰۲۰	۰/۳	۵
۲۰۲۱	۰/۶	۱۶
۲۰۲۲	۱.۲	۳۲
۲۰۲۳	۱.۴	۳۸
۲۰۲۴	۱.۶	۴۳

منبع: مدیریت اطلاعات انرژی ایالات متحده (EIA, 2025)

تحلیل جدول ۲: داده‌های جدول فوق کاهش شدید درآمدهای ارزی ایران از صادرات نفت و گاز را در دوره ۲۰۱۵–۲۰۲۴ به‌خوبی نشان می‌دهد. تحلیل این روند از منظر جنگ هیبریدی، آشکار می‌سازد که تحریم‌های انرژی بیش از آنکه بر حجم تولید ناخالص داخلی اثر بگذارند، بر «درآمد ارزی» متمرکز بوده‌اند؛ تقلیل درآمدهای ارزی از بیش از ۱۰۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۱ به کمتر از ۳۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰، معادل ازدست‌رفتن حدود ۷۰ درصد ظرفیت مالی کشور بوده است. این داده‌ها با یافته‌های (Farzanegan & Habibi, 2025:6) و گزارش اداره اطلاعات انرژی آمریکا (EIA,2025:18) هم‌خوانی دارد و نشان می‌دهد تحریم‌های انرژی ابزاری برای ایجاد «خفگی مالی» در اقتصاد ایران بوده‌اند. این رویکرد مصداق بارز به‌کارگیری «قدرت مالی» به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی جنگ هیبریدی است.

بررسی تحلیلی داده‌های جدول ۲ دو نکته راهبردی را آشکار می‌سازد. نخست، عدم تقارن اثر تحریم‌ها: درحالی‌که خروج آمریکا از برجام در ۲۰۱۸ بر درآمدهای ایران اثر شدید گذاشت، بازگشت نسبی درآمدها در سال‌های ۲۰۲۲–۲۰۲۴ نشان می‌دهد که ایران توانسته باتکیه‌بر صادرات غیررسمی و مشتریان جدید، تا حدودی این فشار را تعدیل کند؛ امری که با مفهوم «مقاومت نهادی» در چارچوب خشونت ساختاری (Galtung, 1967: 388). مطابقت دارد. دوم، اثر متغیر تحریم‌ها بر تولید ناخالص داخلی نسبت به درآمدهای ارزی بسیار کمتر بوده است؛ به‌گونه‌ای که افت درآمدهای ارزی ۷۰ درصدی تنها با افت حدود ۱۵–۲۰ درصدی تولید ناخالص داخلی همراه بوده است. این عدم تقارن نشان می‌دهد اقتصاد

ایران توانایی تعدیل‌سازی داشته، اما این تعدیل‌سازی به قیمت تورم بالا، کاهش قدرت خرید و فرسایش طبقه متوسط تمام شده است؛

۲-۲-۶. انزوای مالی بین‌المللی و قطع دسترسی به سیستم مالی جهانی

انزوای مالی بین‌المللی و قطع دسترسی بانک‌های ایرانی به شبکه سوئیفت (SWIFT) در سال ۲۰۱۲، امکان انجام مبادلات تجاری معمول را سلب و هزینه‌های معاملاتی به طور متوسط ۱۵ تا ۲۰ درصد افزایش داد و بانک مرکزی ایران را ناگزیر به تأسیس شبکه‌های مالی موازی و استفاده از روش‌های غیررسمی برای تسویه تراکنش‌های خارجی کرد (Farzanegan and Habibi, 2025: 6). سیستم سوئیفت به‌عنوان ستون فقرات تجارت بین‌المللی، امکان انتقال ایمن و سریع اطلاعات مالی تراکنش‌ها را فراهم می‌سازد و قطع آن عملاً اقتصاد ایران را از گردش مالی قانونی جهانی جدا کرد. این تحول با چارچوب نظری نوردبی همخوانی دارد که «قدرت مالی» را یکی از چهار ابزار اصلی جنگ هیبریدی معرفی کرده است (Nordby,2019:355). رابطه علی میان قطع سوئیفت و افزایش هزینه‌های معاملاتی، با داده‌های گزارش بانک جهانی تأیید می‌کند که حجم تجارت قانونی ایران با شرکای خارجی پس از قطع سوئیفت بیش از ۴۰ درصد کاهش یافت (Word bank,2025:4).

۳-۲-۶. کاهش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

تحلیل داده‌های آماری نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در بخش انرژی ایران از ۴.۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۱ به ۰.۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۹ کاهش یافت که این مهم متأثر از ترس شرکت‌های بین‌المللی از تحریم‌های ثانویه آمریکا بوده است. تحلیل علی این پدیده نشان می‌دهد که تحریم‌های ثانویه، به‌عنوان ابزار کلیدی جنگ هیبریدی، چرخه «سرمایه‌گذاری – تولید – صادرات» را در صنعت نفت و گاز ایران مختل کرده‌اند. ناتوانی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای توسعه میادین مشترک نفت و گازی، منجر به کاهش ضریب بازیافت و افزایش هزینه‌های تولید شد (Dezhpasnand,2024:26-28).

۴-۲-۶. نرخ‌های متعدد ارزی و رانت

یکی از پیامدهای ساختاری تحریم‌های انرژی، ایجاد سیستم نرخ‌های متعدد ارزی بود که انگیزه‌های رانتی و فساد را در فرایند تخصیص منابع تشدید کرد. تحلیل علی این پدیده نشان می‌دهد که فاصله میان نرخ رسمی و نرخ بازار آزاد ارز، به‌عنوان متغیر میانجی، رابطه مستقیمی با گسترش فساد اقتصادی

دارد. در این راستا هر افزایش ۱۰ درصدی در فاصله نرخ ارز، به طور متوسط منجر به افزایش ۸ درصدی در شاخص فساد ادراک‌شده در سطح کشور می‌شود (Zamani, 2021: 432) و در ادامه استمرار این روند تحریم‌ها با تضعیف حاکمیت قانون، فساد را تشدید و عدالت اجتماعی را در جامعه مخدوش ساخته است (Safaee, 2025: 52).

۶-۲-۵. تأثیر بر صنعت نفت و گاز

ازسوی‌دیگر، تحریم‌های انرژی بر صنعت نفت و گاز ایران اثرات مخربی گذاشته و با کاهش توان ایران در بهره‌برداری از منابع نفت و گاز، امنیت انرژی ایران را هدف قرار و بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی اثر گذاشت (Dezhpasnand,2024: 28). ناتوانی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی برای توسعه میادین مشترک نفتی و گازی، فقدان دسترسی به فناوری‌های نوین استخراج و بهینه‌سازی تولید و محدودیت در تأمین تجهیزات و تعمیرات تأسیسات تولیدی، همگی از پیامدهای مستقیم تحریم‌های انرژی بر صنعت نفت و گاز ایران به شمار می‌روند. بر اساس گزارش اداره اطلاعات انرژی آمریکا، تولید نفت ایران از حدود ۴ میلیون بشکه در روز پیش از تحریم‌های شدید به کمتر از ۲ میلیون بشکه در روز در اوج فشارهای تحریمی کاهش یافت (EIA, 2025: 4).

۶-۳.تأثیرات اجتماعی تحریم‌های انرژی

۶-۳-۱. تورم و کاهش رفاه خانوارها

تأثیرات تحریم‌های انرژی محدود به ابعاد اقتصادی نبوده و پیامدهای اجتماعی چندلایه‌ای بر جامعه ایران برجای گذاشته است. مفهوم «سلاح تورم» به‌خوبی نشان می‌دهد که تحریم‌ها چگونه از طریق ایجاد تورم، بر رفاه خانوارها اثر منفی می‌گذارند. تحریم‌ها به طور قابل‌توجهی منجر به افزایش تورم مستمر شده و بر اساس گزارش‌های بانک مرکزی ایران، نرخ تورم در برخی سال‌ها به بالای ۴۰ درصد نیز رسیده است. این تورم مزمن، با کاهش ارزش پول ملی و افزایش هزینه قیمت کالاهای اساسی از جمله مواد غذایی بر زندگی روزمره ایرانیان اثرات منفی گسترده‌ای گذاشته است. هر چند دولت در تلاش بود تا باوجود تخصیص ارز یارانه‌ای برای اقلامی نظیر گندم، امنیت غذایی را حفظ کند؛ اما قیمت مواد غذایی در دو سال پس از اعمال مجدد تحریم‌ها بیش از ۶۰ درصد افزایش یافت (Batmanghelidj, 2021: 6).

جدول ۳ شاخص‌های کلان اقتصادی ایران طی دوره تحریم‌ها (۲۰۱۲-۲۰۲۴)

شاخص	سال					
	۲۰۱۲	۲۰۱۵	۲۰۱۸	۲۰۲۰	۲۰۲۲	۲۰۲۴
نرخ تورم (درصد)	۳۰.۱	۱۵.۶	۳۵.۹	۴۱.۲	۴۶.۵	۳۸.۵
نرخ بیکاری (درصد)	۱۲.۲	۱۰.۶	۱۴.۵	۱۱.۲	۹.۸	۸.۱
رشد اقتصادی (درصد)	۷.۴-	۱.۳-	۵.۴-	۱.۵	۳.۸	۴.۲
دستمزد واقعی (شاخص، ۲۰۱۲=۱۰۰)	۱۰۰	۸۹	۷۵	۷۱	۶۸	۷۲
سهم طبقه متوسط (درصد جمعیت)	۷۸	۷۲	۶۴	۵۸	۵۶	۵۸

منبع: EIA,2025- MF, 2025 - Farzanegan and Habibi ,2025: 6-9

تحلیل داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که تحریم‌های انرژی تأثیرات متفاوتی بر شاخص‌های کلان اقتصادی ایران داشته است. نرخ تورم از ۳۰.۱ درصد در سال ۲۰۱۲ به ۴۶.۵ درصد در سال ۲۰۲۲ افزایش یافت که نشان‌دهنده اثر تورمی پایدار تحریم‌هاست. رشد اقتصادی نیز در سال‌های تشدید تحریم (۲۰۱۲ و ۲۰۱۸) به ترتیب ۷.۴- و ۵.۴- درصد ثبت شد که با یافته‌های (Farzanegan and Habibi, 2025: 7).همخوانی دارد. تحلیل علی این داده‌ها نشان می‌دهد که کاهش درآمدهای ارزی ناشی از تحریم‌های نفتی، از طریق دو کانال به تورم منتقل شده است: نخست، کاهش ارزش پول ملی و افزایش هزینه واردات؛ و دوم، کسری بودجه دولت و چاپ پول برای جبران کسری. این مکانیسم انتقال با چارچوب نظری خشونت ساختاری (Galtung, 1967: 381).همخوان است که محدودسازی دسترسی جامعه به منابع حیاتی را نوعی خشونت ساختاری می‌داند.

تحلیل دوم جدول ۳ بر روند دستمزد واقعی و سهم طبقه متوسط متمرکز است. داده‌ها نشان می‌دهد که شاخص دستمزد واقعی از ۱۰۰ در سال ۲۰۱۲ به ۶۸ در سال ۲۰۲۲ کاهش یافت؛ یعنی قدرت خرید بیش از ۳۰ درصد تحلیل رفت. هم‌زمان، سهم طبقه متوسط از ۷۸ درصد به ۵۶ درصد تقلیل یافت. این رابطه علی میان تحریم‌های انرژی و فروپاشی طبقه متوسط، با یافته‌های (Heidar& Karimi, 2026: 75) همخوان است که نشان داد اثرات تورمی تحریم‌ها به طور نامتناسبی بر اقشار آسیب‌پذیر وارد می‌شود. بااین‌حال، بهبود نسبی شاخص‌ها در سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۴ (رشد اقتصادی مثبت و کاهش تورم)

نشان‌دهنده سازگاری تدریجی اقتصاد ایران با شرایط تحریم است که با گزارش (World Bank, 2025: 6).تأیید می‌شود.

۲-۳-۶. افزایش هزینه‌های بهداشت و درمان

افزایش هزینه‌های بهداشت و درمان که از یک‌سو ناشی از اختلال در زنجیره‌های تأمین دارو و تجهیزات پزشکی و ازسوی‌دیگر ناشی از کاهش ارزش پول ملی بوده امکان دسترسی به خدمات بهداشتی باکیفیت در ایران را محدود کرده است. گزارش سازمان دیده‌بان حقوق بشر تأکید کرد که تحریم‌های آمریکا علیه ایران، دسترسی بیماران به داروهای ضروری و تجهیزات پزشکی تخصصی را به‌شدت محدود کرده و جان هزاران بیمار را به خطر انداخته است (Human Rights Watch, 2019:15). علی‌رغم معافیت‌های ظاهری برای کالاهای بشردوستانه، مکانیزم‌های مالی تحریم‌ها عملاً تراکنش‌های مربوط به دارو و تجهیزات پزشکی را نیز مختل کرده‌اند.

۳-۳-۶. فرسایش طبقه متوسط

یکی از عمیق‌ترین تأثیرات اجتماعی عمیق تحریم‌های انرژی، فرسایش طبقه متوسط ایران بوده است. طبقه متوسط به‌عنوان پایه‌گذار اصلاحات و تعدیل‌کننده قدرت نخبگان، نقشی محوری در ثبات اجتماعی و سیاسی هر کشور ایفا می‌کند (Huntington, 1991:40). تا سال ۲۰۱۹، طبقه متوسط تقریباً ۵۶ درصد جمعیت ایران را تشکیل می‌داد که به واسطه استمرار تحریم‌ها با کاهش درآمد سرانه، اختلال درتجارت و سرمایه‌گذاری، و بدتر شدن کیفیت اشتغال زمینه‌ساز تحلیل طبقه متوسط گردید.

جدول ۴ تأثیر تحریم‌ها بر شاخص‌های طبقه متوسط ایران

شاخص	پیش از تشدید تحریم‌ها (۲۰۱۱)	اوج تحریم‌ها (۲۰۱۹)	درصد تغییر
تغییر (درصد) سهم طبقه متوسط از جمعیت	۷۸.۷٪	۵۶٪	-۲۲.۷
درآمد سرانه واقعی (دلار)	۶۸۰۰	۳۰۰۰	-۵۵.۹
سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	۴.۲	۰.۳	-۹۲.۹
نرخ اشتغال غیررسمی (درصد)	۲۸	۴۵	+۶۰.۷

منابع؛ Farzanegan and Habibi ,2025: 9

تحلیل داده‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که تحریم‌های انرژی بیشترین ضربه را به طبقه متوسط ایران وارد کرده‌اند. سهم این طبقه از جمعیت از ۷۸.۷ درصد به ۵۶ درصد کاهش یافت؛ یعنی حدود ۲۳ درصد از جمعیت کشور از طبقه متوسط به طبقات پایین‌تر سقوط کردند. این یافته با استدلال (Huntington, 1991:45).همخوان است که طبقه متوسط را پایه‌گذار اصلاحات و تعدیل‌کننده قدرت نخبگان معرفی کرده است. تحلیل علی این داده‌ها نشان می‌دهد که تحریم‌ها از سه کانال به فروپاشی طبقه متوسط منجر شده‌اند: کاهش درآمد سرانه (از ۶۸۰۰ به ۳۰۰۰ دلار)، کاهش سرمایه‌گذاری خارجی (از ۴.۲ به ۰.۳ میلیارد دلار) و افزایش اشتغال غیررسمی (از ۲۸ به ۴۵ درصد). این تحلیل با چارچوب نظری خشونت ساختاری (Galtung, 1967: 381) همخوانی دارد که نشان داد تحریم‌ها به‌جای هدف قرار دادن نخبگان، پایگاه اجتماعی اصلاح‌طلب را تخریب می‌کنند.

تحلیل دوم جدول ۴ بر رابطه علی میان فروپاشی طبقه متوسط و افزایش اشتغال غیررسمی متمرکز است. داده‌ها نشان می‌دهد که افزایش ۶۰.۷ دردی در نرخ اشتغال غیررسمی، بازتاب‌دهنده انتقال نیروی کار از بخش رسمی به غیررسمی است. این تحول ساختاری، با یافته‌های (Safaee, 2025: 50).همخوان است که نشان داد اقتصاد غیررسمی در ایران طی دوره تحریم‌ها از ۱۷ درصد به بیش از ۳۰ درصد تولید ناخالص داخلی افزایش یافت. این رابطه‌علی پارادوکس‌ذاتی‌تحریم‌ها را آشکار می‌سازد: همان‌طور که (Eichenberger & Studemann,2022:72)نشان دادند، تحریم‌ها به‌جای تضعیف نخبگان حاکم، به تمرکز بیشتر قدرت و توزیع انتخابی منابع میان حامیان نظام منجر می‌شوند. فروپاشی طبقه متوسط به‌عنوان پایگاه اجتماعی اصلاحات، در بلندمدت می‌تواند به کاهش مشارکت اجتماعی، افزایش مهاجرت نخبگان و ازبین‌رفتن سرمایه اجتماعی منجر شود که هر یک به نوبه خود ثبات و توسعه سیاسی کشور را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد.

۴-۳-۶. گسترش فقر و نابرابری اجتماعی

فقر و نابرابری نیز از پیامدهای ناگوار تحریم‌های انرژی بر جامعه ایران بوده است. با کاهش درآمدهای ارزی دولت و افزایش هزینه‌های زندگی، خط فقر به طور مستمر افزایش‌یافته و بخش بیشتری از جامعه را دربرگرفته است. شکاف میان دهک‌های بالایی و پایینی درآمدی عمیق‌تر شده و نابرابری در دسترسی به فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی افزایش‌یافته است (Furman,2023:34). این روند نابرابری‌زا، پتانسیل تحرک اجتماعی را کاهش و شکاف‌های اجتماعی موجود را تعمیق کرده است؛ لذا بر اساس گزارش بانک جهانی نرخ فقر از ۲۹،۱ درصد در سال ۲۰۲۱ به ۲۱،۹ درصد در سال ۲۰۲۳ کاهش‌یافته و حدود

۶٫۱ میلیون ایرانی بالای خط فقر قرار گرفته‌اند. همچنین نرخ فقر از ۶٫۵ درصد به ۳٫۸ درصد کاهش‌یافته است؛ لذا متأثر از تداوم روند تحریم انرژی فقر، از ۱۹٫۷ درصد در سال ۲۰۱۱ به ۲۹٫۱ درصد در سال ۲۰۲۰ افزایش‌یافته که نشان‌دهنده اثرات تجمعی و مخرب تحریم‌ها بر رفاه اقتصادی مردم ایران بوده است (World Bank, 2024:24).

۴-۶. راهبرد جنگ هیبریدی ایالات متحده و تحریم‌های انرژی ایران

تحریم‌های انرژی علیه ایران را نمی‌توان صرفاً واکنشی سیاسی به رفتارهای این کشور در عرصه بین‌المللی دانست؛ بلکه باید آن را بخشی از یک راهبرد جامع و هدفمند جنگ هیبریدی ایالات متحده تلقی نمود که باهدف تغییر رفتار و جهت‌بخشی به سیاست‌های داخلی و خارجی ایران طراحی شده است. راهبرد جنگ هیبریدی آمریکا در برابر ایران، از ویژگی‌های متمایزی برخوردار است که تحریم‌های انرژی را در مرکز این استراتژی قرار می‌دهد (US National Security Strategy, 2025). تحریم‌های انرژی در چارچوب راهبرد جنگ هیبریدی ایالات متحده، ویژگی‌های متمایزی دارند که آن را از تحریم‌های سنتی متمایز می‌سازد و این ویژگی‌های در قالب رویکردهای اجتماعی و اقتصادی به شرح ذیل قابل‌تبیین است:

نخست، هدف‌گذاری دقیق و استراتژیک؛ برخلاف تحریم‌های عمومی که بر کل اقتصاد اثر می‌گذارند، تحریم‌های انرژی مستقیماً بر شریان اصلی اقتصاد ایران یعنی صنعت نفت و گاز متمرکز بوده و با کاهش درآمدهای ارزی، توان مالی دولت را برای تأمین بودجه برنامه‌های خود محدود می‌سازد. از منظر تجاری، داده‌های «پروفایل دریایی» آنکتاد نشان می‌دهد که صادرات کالاهای ایران از ۱۰۱ میلیون دلار در سال ۲۰۱۰ به ۷۰ میلیون دلار در سال ۲۰۱۵ سقوط کرده و پس از آن در سال ۲۰۲۴ به ۱۱۲ میلیون دلار (تخمینی) بازگشته است (Unctadstat, 2025). این هدف‌گذاری نشان‌دهنده درک استراتژیک طراحان تحریم‌ها از ساختار اقتصادی ایران و نقطه آسیب‌پذیر آن است. تحریم‌های هدفمند اثربخشی بیشتری نسبت به تحریم‌های جامع دارند، زیرا هزینه‌های تحمیل‌شده بر غیرنظامیان را کاهش و فشار بر نخبگان حاکم را متمرکز می‌کنند (Hufbauer,2007: 7). دوم، ترکیب با ابزارهای دیگر؛ تحریم‌های انرژی به‌تنهایی عمل نمی‌کنند؛ بلکه هم‌زمان با قطع دسترسی به سیستم مالی بین‌المللی سوئیفت، تحریم‌های ثانویه بر شرکای تجاری ایران، جنگ سایبری علیه زیرساخت‌های انرژی و فشارهای دیپلماتیک بر سازمان‌های بین‌المللی به کار گرفته شده‌اند. این ترکیب ابزارها، اثرات تقابلی ایجاد کرده و فشار مضاعفی بر اقتصاد ایران وارد آورده است و لذا اجبار اقتصادی در چارچوب جنگ هیبریدی، هم‌زمان با سایر ابزارهای

غیرنظامی و نظامی به کار گرفته می‌شود و اثربخشی آن به هماهنگی این ابزارها بستگی دارد (Iskandarov,2022: 15).

سوم، استفاده از ابزارهای اطلاعاتی و روانی؛ در چارچوب جنگ هیبریدی، تحریم‌های انرژی با جنگ روانی همراه شده‌اند. رسانه‌های بین‌المللی با پوشش گسترده تأثیرات منفی تحریم‌ها بر اقتصاد ایران، در صدد ترسیم تصویری از فروپاشی قریب‌الوقوع اقتصادی ایران بوده‌اند تا با ایجاد ناامیدی و بی‌اعتمادی در میان نخبگان و مردم، فشار روانی مضاعفی بر نظام سیاسی وارد کنند. تحریم‌های آمریکا از طریق سلاح تورم، نه‌تنها اقتصاد بلکه روان جامعه ایرانی را نیز هدف قرار داده‌اند (Batmanghelidj,2021:19).

چهارم، انعطاف‌پذیری و تطبیق‌پذیری؛ تحریم‌های انرژی آمریکا در برابر ایران در طول زمان تطبیق‌یافته و از تحریم‌های اولیه بر صادرات نفت در دهه ۱۹۹۰ به تحریم‌های ثانویه بر شرکای تجاری ایران و نهایتاً سیاست «فشار حداکثری» در دوره ترامپ تکامل یافته‌اند. این انعطاف‌پذیری نشان‌دهنده ماهیت پویای راهبرد جنگ هیبریدی است که بر اساس واکنش‌های طرف مقابل و تغییرات شرایط بین‌المللی، به تطبیق و تعدیل ابزارهای خود می‌پردازد (US National Security Strategy, 2025).

بااین‌وجود، ارزیابی اثربخشی تحریم‌های انرژی در چارچوب راهبرد جنگ هیبریدی آمریکا نشان می‌دهد که این ابزارها در دستیابی به اهداف نهایی خود با محدودیت‌های جدی مواجه بوده‌اند. هرچند تحریم‌ها توانستند اقتصاد ایران را به‌شدت تحت‌فشار قرار دهند و درآمدهای ارزی را کاهش دهند، اما تغییر بنیادین در سیاست‌های هسته‌ای و منطقه‌ای ایران حاصل نگردید وحتی این مهم نیز باوجود تحمیل دو جنگ در سال ۱۴۰۴ نیز نتوانست برای آمریکا دراین‌رابطه دستاوردی داشته باشد. مقاومت ایران در برابر فشارهای جنگ هیبریدی آمریکا نیز قابل‌تأمل است. ایران با بهره‌گیری از ظرفیت‌های منطقه‌ای، شبکه‌های غیررسمی تجاری، اقتصاد موازی و دیپلماسی فراملی، توانست آثار تحریم‌ها را تا حدی خنثی سازد. صادرات نفتی چین وسایر خریداران آسیایی، باوجود تحریم‌ها ادامه یافت و ایران توانست با فروش تخفیفی نفت، بخشی از درآمدهای ازدست‌رفته را جبران کند. همچنین شبکه‌های غیررسمی اقتصادی و استفاده از شرکت‌های صوری، امکان دور زدن بخشی از تحریم‌ها را فراهم ساخت. اقتصاد غیررسمی در ایران طی دوره تحریم‌ها به طور قابل‌توجهی گسترش‌یافته و سهم آن در تولید ناخالص داخلی از حدود ۱۷ درصد پیش از تشدید تحریم‌ها به بیش از ۳۰ درصد افزایش‌یافته است. مکانیزم‌های مقاومت ایران اگرچه کوتاه‌مدت آثار تحریم‌ها را تخفیف داده‌اند، اما دربلندمدت هزینه‌های ساختاری سنگینی بر اقتصاد و جامعه تحمیل کرده‌اند (Safaee,2025: 60).

از منظر سیاسی، بحث این پژوهش دو پیام مهم دارد. در سطح سیاست داخلی، داده‌ها نشان می‌دهد که تنوع‌بخشی ساختاری اقتصاد، تقویت نهادهای حاکمیت قانون و حمایت هدفمند از طبقه متوسط، از ضروری‌ترین سیاست‌های تعادل‌گر در برابر تحریم‌های انرژی هستند. در سطح سیاست خارجی، یافته‌ها نشان می‌دهد که تحریم‌های یک‌جانبه به‌عنوان ابزار تغییر رژیم یا تغییر رفتار، نه‌تنها از منظرحقوق بین‌الملل قابل نقد است، بلکه از منظر اثربخشی نیز ناکارآمد بوده و بیشتر از دولت به مردم آسیب رسانده است؛ لذا جامعه بین‌المللی باید به‌جای تحریم‌ها، بر دیپلماسی وساز وکارهای چندجانبه تأکیدکند (Batmanghelidj,2021:19) این یافته با (Akhavan Kazemi & et al. , 2019: 53) بر تأثیر تحریم‌ها بر روابط اقتصادی ایران و روسیه و ارزیابی (Mohammadi Tehrani et al. 2024:80) بر ناکارآمدی سیاست‌های ارزی موازی هم‌راستا است.

از منظر نظری، یافته‌های این پژوهش سه دستاورد مهم برای توسعه ادبیات جنگ هیبریدی دارد: نخست، نشان می‌دهد که مفهوم «مقاومت نهادی» باید به‌عنوان متغیر تعیین‌کننده در ارزیابی اثربخشی جنگ هیبریدی گنجانده شود؛ متغیری که در ادبیات موجود کم‌توجه مانده است. دوم، تلفیق چارچوب جنگ هیبریدی با خشونت ساختاری(Galtung, 1967:388).امکان تحلیل پیامدهای اجتماعی – اقتصادی ابزارهای جنگ هیبریدی را فراهم می‌کند و نشان می‌دهد که این ابزارها می‌توانند بدون استفاده از نیروی نظامی، خشونت ساختاری گسترده ایجاد کنند. سوم، پارادوکس «اثربخشی اقتصادی – ناکارآمدی سیاسی» نشان می‌دهد که در ارزیابی جنگ هیبریدی، باید بین سطح تحلیل اقتصادی – اجتماعی و سطح تحلیل سیاسی – رفتاری تمایز قائل شد و موفقیت در سطح اول لزوماً به موفقیت درسطح دوم منجر نمی‌شود (Eichenberger & Studemann,2022:56)؛(Hafbauer & Elliott,2007:94).

تحلیل عمیق‌تر این پارادوکس نشان می‌دهد که سه عامل اصلی مانع تبدیل فشار اقتصادی به تغییر رفتار سیاسی شده است. نخست، «مقاومت نهادی» (Galtung, 1967: 388):ساختارحاکمیتی ایران توانسته با اتکا به منابع غیررسمی، صادرات غیرمستقیم و شبکه‌های مالی موازی، بخشی از فشار تحریم‌ها را تعادل کند. دوم، «اثر معکوس شناختی» (Hoffman, 2007: 14): تشدید تحریم‌ها به‌جای کاهش مشروعیت حاکمیت، در بخش‌هایی از جامعه به تقویت گفتمان «مقاومت» و تقویت انسجام نهادی منجر شده است.سوم، «هزینه‌های نامتقارن» (Nordby, 2019: 343): تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که تحریم‌ها بیش ازآنکه به نهادهای حاکمیتی آسیب برسانند، به طبقه متوسط و اقشار آسیب‌پذیر آسیب رسانده‌اند؛ گروهی که به طور تاریخی پایه‌گذار اصلاحات و تغییرات تدریجی بوده‌اند. این یافته با نتایج(Farzanegan and

Habibi ,2025: 9) هم‌خوانی کامل دارد. یافته‌های این پژوهش در بستر ادبیات نظری جنگ هیبریدی و خشونت ساختاری، تبیینی تحلیلی ارائه می‌دهد که فراتر از توصیف صرف روابط تحریم و پیامدهای آن است. تحلیل داده‌های مستند از منابع بین‌المللی نشان می‌دهد که تحریم‌های انرژی ایالات متحده علیه ایران، نه به‌عنوان یک ابزار سیاسی مستقل، بلکه به‌عنوان جزئی از یک استراتژی چندلایه و هدف‌گذاری‌شده عمل کرده است. این یافته با چارچوب نظری (Hoffman, 2007:14). و (Bond, 2007:27). درباره جنگ هیبریدی هم‌خوانی دارد و نشان می‌دهد که ترکیب ابزارهای اقتصادی، اطلاعاتی و روانی در کنار هم اثربخشی این استراتژی را افزایش داده است. بااین‌حال، نتیجه‌گیری مهم پژوهش حاضر این است که موفقیت این استراتژی در سطح اقتصادی – اجتماعی به موفقیت در سطح سیاسی – رفتاری تبدیل نشده است؛ شکافی که می‌توان آن را «پارادوکس جنگ هیبریدی» نامید.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش بود که ایالات متحده چگونه با استفاده از تحریم‌های انرژی به‌عنوان ابزاری در راهبرد جنگ هیبریدی، در صدد تغییر رفتار و جهت‌گیری دولت ایران بوده و این تحریم‌ها چه پیامدهای اجتماعی و اقتصادی بر جامعه ایران داشته‌اند. براساس تحلیل داده‌های مستند ازمنابع بین‌المللی (بانک جهانی، آنکتاد، صندوق بین‌المللی پول و اداره اطلاعات انرژی آمریکا) باتکیه‌بر چارچوب نظری جنگ هیبریدی و خشونت ساختاری گالتونگ، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که تحریم‌های انرژی علیه ایران با بهره‌گیری از چهار مشخصه جنگ هیبریدی (یعنی هدف‌گذاری دقیق، ترکیب با ابزارهای دیگر، استفاده از ابزارهای اطلاعاتی و روانی، و انعطاف‌پذیری) طراحی شده‌اند. بااین‌حال، ارزیابی اثربخشی این راهبرد نشان می‌دهد که اگرچه تحریم‌ها پیامدهای اقتصادی و اجتماعی ویرانگری بر جامعه ایران داشته‌اند، اما نتوانسته‌اند به هدف نهایی خود یعنی تغییر بنیادین رفتار سیاسی ایران دست یابند؛ بلکه مقاومت نهادی وسازوکارهای تعدیل‌گر ایران، اثرگذاری این ابزار را در دستیابی به هدف راهبردی محدود ساخته‌اند. در همین راستا براساس آمار رسمی منتشر شده توسط آنکتاد، ایران باهدف کاهش اثرات تحریم ظرفیت ناوگان حمل‌ونقل دریایی خود را از ۶ هزار تن در سال ۲۰۰۵ به ۱۶ هزار تن در سال ۲۰۲۴ افزایش داده است که این مهم بازتاب‌دهنده تلاش ایران برای توسعه تجارت در شرایط تحریم و محدودیت دسترسی به خدمات بیمه وکشتیرانی بین‌المللی است. این تحولات نشان می‌دهد که راهبرد جنگ هیبریدی ایالات متحده، اگرچه توانسته است ساختار اقتصادی و رفاهی ایران

را به‌شدت تحت‌فشار قرار دهد، اما نتوانسته اقتصاد ایران را به طور کامل فلج کند و ایران با تغییر الگوهای تجاری و توسعه ناوگان بومی، به‌نوعی سازگاری ساختاری با شرایط تحریم دست‌یافته است.
فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه تحریم‌های انرژی اگرچه موجب کاهش معنی‌دار درآمدهای ارزی، تضعیف طبقه متوسط و گسترش نابرابری‌های اجتماعی می‌شوند؛ اما به‌تنهایی نمی‌توانند تغییر بنیادینی در رفتار سیاسی و راهبردی ایران ایجاد کنند، با شواهد مستند تأیید شد. بررسی دو شاخص قابل‌سنجش فرضیه این نتیجه را تقویت می‌کند: نخست، شدت تأثیر اقتصادی – اجتماعی تحریم‌ها (با شاخص‌هایی نظیر کاهش ۷۰ درصدی درآمدهای ارزی، تورم ساختاری دورقمی، کاهش سهم طبقه متوسط از ۶۰ به ۴۰ درصد و کاهش ارزش واقعی دستمزدها تا ۴۰ درصد) نشان می‌دهد تحریم‌ها در سطح اقتصادی–اجتماعی اثرگذار بوده‌اند؛ و دوم، میزان تغییر یا ثبات رفتار سیاسی ایران در عرصه بین‌المللی (با شاخص‌هایی نظیر ادامه سیاست‌های منطقه‌ای و حفظ مواضع راهبردی) نشان می‌دهد در سطح سیاسی–راهبردی، تحریم‌ها نتوانسته‌اند تغییر بنیادین ایجاد کنند.
نوآوری پژوهش در سطح نتایج: نوآوری این پژوهش در سطح نتایج در سه زمینه قابل‌تبیین است. نخست، این مطالعه نخستین پژوهشی است که با تلفیق چارچوب نظری جنگ هیبریدی و خشونت ساختاری، پارادوکس «موفقیت اقتصادی– شکست سیاسی» تحریم‌های انرژی علیه ایران را به‌صورت سیستماتیک تحلیل کرده است. دوم، با تمرکز ویژه بر طبقه متوسط به‌عنوان گروه آسیب‌پذیر کلیدی در چارچوب خشونت ساختاری، شکاف تحلیلی موجود در ادبیات داخلی را پرکرده ونشان داده است که فرسایش طبقه متوسط، مهم‌ترین کانال انتقال خشونت ساختاری تحریم‌ها به بافتار اجتماعی– سیاسی جامعه است. سوم، با بهره‌گیری از داده‌های به‌روز نهادهای بین‌المللی تا سال ۲۰۲۵ و اعمال رویکرد تحلیلی– انتقادی، توانسته است پارادوکس ذات جنگ هیبریدی یعنی هم‌زمانی قدرت و محدودیت ابزارهای اقتصادی را به‌صورت تجربی و نظری به آزمون بگذارد.
پیامدهای نظری: از منظر نظری، یافته‌های این پژوهش سه پیامد مهم برای توسعه نظریه جنگ هیبریدی دارد. نخست، نشان می‌دهد ابزارهای اقتصادی در جنگ هیبریدی، برخلاف ابزارهای نظامی، با پارادوکس «اثر معکوس» روبه‌رو هستند؛ به این معنا که شدت اثر اقتصادی، لزوماً به تغییر رفتار سیاسی منجر نمی‌شود، بلکه ممکن است مقاومت نهادی را تقویت کند. دوم، نظریه خشونت ساختاری گالتونگ می‌تواند به‌عنوان چارچوب مکمل جنگ هیبریدی برای تحلیل پیامدهای اجتماعی – اقتصادی ابزارهای اقتصادی به کار رود و این توانایی تلفیق دو چارچوب، گامی در جهت توسعه نظریه جنگ هیبریدی

است. سوم، پژوهش نشان می‌دهد مفهوم «مقاومت نهادی» باید به‌عنوان متغیر تعیین‌کننده در ارزیابی اثرگذاری جنگ هیبریدی گنجانده شود؛ متغیری که در ادبیات موجود کم‌توجه مانده است.

پیامدهای سیاسی: از منظر سیاسی، یافته‌های پژوهش دو سطح پیامد دارد. در سطح سیاست داخلی، نتایج نشان می‌دهد تنوع‌بخشی به ساختار اقتصادی، تقویت نهادهای حاکمیت قانون، حمایت هدفمند از طبقه متوسط و اقشار آسیب‌پذیر، وتوسعه دیپلماسی اقتصادی با شرکای متنوع، ازضروری‌ترین سیاست‌های تعدیل‌گر در برابر تحریم‌های انرژی هستند. در سطح سیاست خارجی، یافته‌ها نشان می‌دهد تحریم‌های یک‌جانبه به‌عنوان ابزار تغییر رژیم یا تغییر رفتار، نه‌تنها از منظر حقوق بین‌الملل قابل نقد است، بلکه از منظر اثرگذاری نیز ناکارآمد بوده و بیش از دولت به مردم هدف آسیب می‌رساند؛ لذا جامعه بین‌المللی باید به‌جای تحریم‌های حداکثری، بر دیپلماسی و سازوکارهای چندجانبه تأکید کند.

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود: نخست، باتوجه‌به وابستگی بالای اقتصاد ایران به درآمدهای نفتی (حدود ۶۰ درصد صادرات)، ضرورت تنوع‌بخشی به ساختار اقتصادی به‌صورت عملیاتی پیشنهاد می‌شود: ایجاد صندوق توسعه صادرات غیرنفتی با تمرکز برصنایع دارای مزیت رقابتی(پتروشیمی، معدن، کشاورزی)، تدوین برنامه ملی کاهش وابستگی بودجه به نفت باهدف رسیدن به زیر ۳۰ درصد در افق ۱۴۱۰، و توسعه مناطق ویژه صادرات با اولویت همسایگان. تجربه کشورهای موفق نظیر مالزی و کره جنوبی نشان می‌دهد که تنوع‌بخشی هدفمند می‌تواند وابستگی به یک منبع را در یک دهه به نصف کاهش دهد.

دوم، تقویت نهادهای حاکمیت قانون و افزایش شفافیت اقتصادی، به‌ویژه با اقدامات تخصصی زیر پیشنهاد می‌شود: الحاق ایران به کنوانسیون‌های بین‌المللی مبارزه با فساد، اجرای کامل نظام گزارش‌دهی مالی برای ردیابی دارایی‌های خارجی، تأسیس نهاد مستقل ناظر بر مناقصات عمومی با ساختار شفاف، و تدوین شاخص‌های کمی برای سنجش شفافیت بودجه‌ای به‌صورت فصلی. تجربه گرجستان واستونی نشان می‌دهدکه اصلاحات نهادی با اراده سیاسی می‌تواند در مدت کوتاه شفافیت را به طورچشمگیری افزایش دهد.

سوم، اتخاذ سیاست‌های هدفمند برای حمایت از طبقه متوسط و اقشار آسیب‌پذیر، با تمرکز بر اقدامات زیر پیشنهاد می‌شود: ایجاد سامانه هدفمند یارانه‌های معیشتی با تمرکز بردهک‌های پایینی، توسعه بیمه‌های اجتماعی گسترده با پوشش حداقل ۹۰ درصد جمعیت، تأسیس صندوق حمایت از مسکن طبقه

متوسط با وام‌های کم‌بهره، و طراحی سیاست مالیاتی تصاعدی برای کاهش نابرابری (ضریب جینی هدف: زیر۰.۳۵) مطالعات (Farzanegan & Habibi, 2025:6) نشان می‌دهد حمایت هدفمند از طبقه متوسط می‌تواند اثرات اجتماعی تحریم‌ها را به طور قابل‌توجهی تعدیل کند.

چهارم، تقویت دیپلماسی اقتصادی وتوسعه روابط تجاری با شرکای متنوع، با اولویت اقدامات تخصصی زیر پیشنهاد می‌شود: توسعه سامانه‌های پرداخت جایگزین (نظیر یکپارچه‌سازی کامل وسامانه‌های بومی)، انعقاد توافق‌نامه‌های تجاری با سازمان همکاری اقتصادی اکو و بریکس، توسعه بانک‌های مرزی برای تسهیل تجارت با همسایگان، و ایجاد خطوط اعتباری صادراتی با ضمانت متقابل با کشورهای همسو.تجربه روسیه دربرابر تحریم‌های غرب نشان می‌دهد که تنوع شرکای تجاری می‌تواند اثرات تحریم را به طور چشمگیری کاهش دهد.

پنجم، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با تخصصی‌تر شدن موضوعات در این سرفصل‌ها انجام شود: (الف) مدل‌سازی کمی اثرتحریم‌های انرژی برمتغیرهای کلان اقتصادی با استفاده از روش‌های اقتصادسنجی نوین و داده‌های ماهانه؛ (ب) بررسی اثر تحریم‌ها بر سرمایه اجتماعی و اعتماد عمومی با روش‌های پیمایشی در سطح ملی؛ (ج) تحلیل تطبیقی مقاومت نهادی ایران در برابر تحریم‌ها با کشورهای هدف دیگر (روسیه، ونزوئلا، کوبا)؛ و (د) بررسی اثر تحریم‌های انرژی بر محیط‌زیست و توسعه پایدار با تمرکز بر کیفیت هوا و انتشار گازهای گلخانه‌ای.

محدودیت‌ها و پیشنهاد برای پژوهش‌های آتی

هر پژوهش علمی با محدودیت‌ها و چالش‌هایی روبه‌روست و این مطالعه نیز از این قاعده مستثنی نیست. نخستین محدودیت به رویکرد کیفی این پژوهش بازمی‌گردد، اگرچه این روش امکان درک عمیق‌تر پدیده‌ها را فراهم آورده، اما محدودیت‌های ذاتی روش توصیفی – تحلیلی در ارائه تخمین‌های کمّی دقیق را دارد.

دوم، دسترسی محدود به آمارهای رسمی و به‌روز اقتصاد ایران، به‌ویژه در حوزه‌های درآمدهای ارزی و سرمایه‌گذاری خارجی، یکی از چالش‌های اصلی بود که با بهره‌گیری از داده‌های نهادهای بین‌المللی تا حدی جبران شد. سوم، پویایی‌های درونی اقتصاد سیاسی ایران و تأثیر آن بر اثربخشی تحریم‌ها، نیازمند تحلیل‌های عمیق‌تر و طولانی‌مدت است که از حیث زمانی فراتر از امکان‌های این پژوهش رفت.

References

Akhavan Kazemi, M., Zare, S., & Qiasi, S. (2019). The impact of U.S. sanctions on bilateral economic relations between Iran and Russia. *Journal of International Relations Research*, 9(3), 7-51. (In Persian)

Batmanghelidj, E. (2021). Sanctions and the war economy: How sanctions target Iran's economy and society. *European Council on Foreign Relations*.

Bond, M. (2007). The dilemma of hybrid warfare. *Parameters*, 37(2), 18-27.

Dezhpasnand (2024). The impact of economic sanctions on Iran's energy security and the oil and gas industry. *Energy Policy Research Journal*, 10(1), 23-48. (In Persian)

Ebrahimikiapei.H (2020). Hybrid Warfare: The US Approach to the Islamic Republic of Iran. *Journal of International Relations Research*, 10(2), 155-180. (In Persian)

EIA. (2025). Iran country analysis brief: Oil and natural gas export revenue. U.S. EnergyInformation Administration.

Eichenberger, R., & Stadelmann, D. (2022). Do economic sanctions hurt autocrats or their subjects*? European Journal of Political Economy*, 72, 102169. https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102169

Farzanegan, M. R., & Habibi, H. (2025). The impact of sanctions on the middle class in Iran: A synthetic control approach. *World Development*, 189, 106628.

Furman, E., et al. (2023). Supply chain disruptions and industrial production: Evidence from sanctions. *Journal of International Economics*, 145, 103786.

Galtung, J. (1967). On the effects of international economic sanctions: With examples from the case of Rhodesia. *World Politics*, 19(3), 378-416. https://doi.org/10.2307/2009785

Gharibnavaz, M. R., & Waschik, R. (2018). A computable general equilibrium model of international sanctions in Iran. The World Economy, 41(1), 287–307. https://doi.org/10.1111/twec.12528

Heidar ,j & Karimi ,M(2026). Sanctions and Household Welfare: Evidence From Iran. The World Economy (Wiley).avalibale at: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/twec.70122

Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars. *StrategicStudies Quarterly*, 1(1), 14-33.

https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2021.100939

https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2024.106628

https://doi.org/10.1017/S1744137424000356(In Persian)

https://doi.org/10.35467/sdq/149023

https://ecfr.eu/publication/sanctions-and-the-war-economy/

https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/MaritimeProfile/en-GB/364/index.html

https://www.eia.gov/international/analysis/country/IRN

https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2025/01/15

Hufbauer, G. C., Schott, J. J., Elliott, K. A., & Oegg, B. (2007). Economic sanctions reconsidered (3rd ed.). *Peterson Institute for International Economics*.

Human Rights Watch. (2019). "Iran: US sanctions causing hardships for patients." https://www.hrw.org/news/2019/10/29/iran-us-sanctions-causing-hardships-patients

Huntington, S. P. (1991). The third wave: Democratization in the late twentieth century. *University of Oklahoma Press*.

IMF. (2025). Islamic Republic of Iran: 2024 Article IV consultation. *International Monetary Fund Country Report* No. 25/14.
Iskandarov, K., & Gawliczek, P. (2022). Economic coercion as a hybrid warfare tool: The case of the South Caucasus. *Security and Defence Quarterly*, 2(38), 1-18.
Majidyar, A. (2016). The network of front companies and Iran's sanctions evasion. *American Enterprise Institute*. https://www.aei.org/research-products/report/network front-companies-irans-sanctions-evasion/
Mohammadi Tehrani, M. S., Sarmast, B., & Poustin Chi, Z. (2024). Assessing the impact of post-JCPOA financial sanctions on the economy and monetary policies of the Central Bank of Iran. *Journal of International Relations Research*, 14(2), 57-86. https://doi.org/10.22034/irr.2024.463607.2559(In Persian)
NATO STO. (2023). Energy security in the era of hybrid warfare. *NATO Science and Technology Organization*. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm
Nordby, R. (2019). Economic instruments of hybrid warfare. *Small Wars & Insurgencies*, 30(2), 341-362. https://doi.org/10.1080/09592318.2019.1565143
NSS "US National Security Strategy", The White House (.gov). (2025) pp.1-33. Available at: https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf
Saeedi Rad, M., & Farokhi, A. (2024). Hybrid warfare and its impact on the national security of the Islamic Republic of Iran. *National Security Studies Quarterly*, 12(1), 31-56. (In Persian)
Safaee, S. M. K., et al. (2025). Sanctions, rule of law, and institutional quality: Evidence from targeted countries. *Journal of Institutional Economics*, 21(1), 45-68. (In Persian)
Toufiq, R. (2016). The impact of petroleum sanctions on domestic gross production and non-petroleum exports of Iran. *Economic Research Journal*, 51(2), 389-412. (In Persian)
Turk, M., & Mazaheri, M. (2022). The place of economic sanctions in the soft warfare strategy of the United States against the Islamic Republic of Iran. *Journal of Political Studies of the Islamic World*, 11(4), 73-98. (In Persian)
UNCTAD (2025). Maritime profile: Iran.Generated 02 December 2025.
World Bank. (2024). Iran economic monitor, spring 2024: Sustaining growth amid rising geopolitical tensions. *World Bank Group*. https://www.worldbank.org/en/country/iran
Zamani, D., et al. (2021). The macroeconomic impacts of sanctions and multiple exchange rates: *The case of Iran. Economic Systems*, 45(2), 100939.